

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC NAM CẦN THƠ

GIÁO TRÌNH
BẢO TỒN VÀ TRÙNG TU DI SẢN KIẾN TRÚC

Ngành: KIẾN TRÚC

NGUYỄN HOÀNG NAM

Thạc sĩ

Cần Thơ, tháng 07 năm 2024

Lưu hành nội bộ

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC NAM CẦN THƠ

GIÁO TRÌNH
BẢO TỒN VÀ TRÙNG TU DI SẢN KIẾN TRÚC
Ngành: **KIẾN TRÚC**

CHỦ BIÊN: NGUYỄN HOÀNG NAM

Thạc sĩ

Cần Thơ, tháng 07 năm 2024

Lưu hành nội bộ

LỜI NÓI ĐẦU

Trong cuốn giáo trình này, người soạn sẽ giới thiệu khái quát về di sản, lịch sử hình thành các xu hướng và phương pháp bảo tồn, thực trạng công tác bảo tồn, cũng như là quy trình thực hiện một công tác bảo tồn hiện nay.

Giáo trình được thực hiện cho đối tượng sử dụng là sinh viên chính quy học ngành Kiến trúc của trường Đại học Nam Cần Thơ. Giáo trình sử dụng trong học phần Bảo tồn di sản kiến trúc, được giảng dạy vào năm thứ 5 của chương trình đào tạo Kiến trúc.

Cuốn giáo trình được thực hiện trên cơ sở biên soạn, tổng hợp, phân tích tài liệu của nhiều tác giả bao gồm các giáo trình, bài giảng, tạp chí khoa học, đề tài nghiên cứu khoa học, sách chuyên ngành... Bên cạnh đó, giáo trình cũng cập nhật các quy trình, số liệu mới thuộc lĩnh vực bảo tồn di sản kiến trúc ở Việt Nam và trên thế giới.

Giáo trình gồm 6 chương như sau:

- Chương I: Những khái niệm chung trong bảo tồn di sản kiến trúc.
- Chương II: Các yếu tố ảnh hưởng tới di sản kiến trúc và công tác bảo tồn.
- Chương III: Các khuynh hướng và trào lưu trong bảo tồn di sản kiến trúc.
- Chương IV: Thực trạng công tác bảo tồn ở Việt Nam.
- Chương V: Các giải pháp trong công tác bảo tồn di sản kiến trúc
- Chương VI: Bảo tồn di sản kiến trúc trong không gian đô thị hiện đại.

Trong quá trình biên soạn, người viết đã cố gắng chọn lọc những nội dung phù hợp với sinh viên và thực tiễn ứng dụng, giúp sinh viên dễ tiếp cận và nắm vững các vấn đề của học phần. Mặc dù vậy, giáo trình luôn có những sai sót và hạn chế không tránh khỏi, rất mong được sự đóng góp của các đọc giả giúp bài giảng được tốt hơn, phù hợp với sinh viên của trường.

Xin trân trọng cảm ơn.

Nguyễn Hoàng Nam

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành giáo trình này, người viết đã nhận được sự quan tâm, giúp đỡ nhiệt tình từ Ban Giám Hiệu nhà trường, quý thầy/ cô đang công tác tại Khoa Kiến trúc – Xây dựng & Môi trường, trường Đại học Nam Cần Thơ, cũng như sự giúp đỡ từ các đồng nghiệp đã đóng góp những ý kiến quý báu nhằm hoàn thiện giáo trình.

Tôi xin gửi lời cảm ơn sâu sắc đến Ban Giám Hiệu nhà trường đã tạo điều kiện thuận lợi để tôi hoàn thành công tác chuyên môn.

Xin gửi lời cảm ơn đến các tác giả của các tài liệu, giáo trình, bài giảng mà tôi đã tham khảo và sử dụng để đưa vào bài giảng này.

Cũng xin gửi lời cảm ơn đến tất cả các bạn sinh viên của khoa Kiến trúc – Xây dựng – Môi trường, các bạn là động lực để tôi hoàn thiện tập bài giảng.

Trân trọng cảm ơn và kính chúc quý thầy/ cô, các bạn sinh viên luôn dồi dào sức khỏe.

Nguyễn Hoàng Nam

MỤC LỤC

MỤC LỤC	i
DANH MỤC HÌNH	iv
CHƯƠNG 1	1
NHỮNG KHÁI NIỆM CHUNG TRONG BẢO TỒN DI SẢN KIẾN TRÚC	1
1.1 CÁC KHÁI NIỆM CƠ BẢN	1
1.1.1 Di tích (Monuments).....	1
1.1.2 Di sản Thế giới (World Heritage).....	4
1.1.3 Các hình thức bảo tồn di sản kiến trúc	9
1.2 Ý NGHĨA CỦA BẢO TỒN DI TÍCH KIẾN TRÚC TRONG SỰ PHÁT TRIỂN CỦA XÃ HỘI VÀ CÁC ĐÔ THỊ	11
1.2.1 Ý nghĩa của bảo tồn di tích kiến trúc trong sự phát triển của xã hội.....	11
1.2.2 Ý nghĩa của bảo tồn di tích kiến trúc trong sự phát triển của đô thị.....	13
1.3 NHỮNG VẤN ĐỀ TỔNG QUAN TRONG BẢO TỒN	14
1.3.1 Những nguyên tắc cơ bản	14
1.3.2 Tính xác thực	15
1.3.3 Xác định các giá trị của di tích kiến trúc	16
1.3.4 Xác định phạm vi bảo tồn	17
1.4 PHÂN CẤP VÀ XẾP HẠNG TRONG CÔNG TÁC BẢO TỒN	18
1.4.1 Xếp hạng	18
1.4.2 Phân loại	19
CHƯƠNG 2	20
CÁC YẾU TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN DI TÍCH KIẾN TRÚC VÀ CÔNG TÁC BẢO TỒN	20
2.1 CÁC YẾU TỐ TỰ NHIÊN	20
2.1.1 Vị trí địa lý và khí hậu	20
2.1.2 Tác động của động, thực vật.....	23
2.1.3 Các tai họa tự nhiên	23
2.2 CÁC YẾU TỐ CON NGƯỜI	25
2.2.1 Ý thức và nhận thức.....	25
2.2.2 Phát triển kinh tế.....	26
2.2.3 Kỹ thuật.....	27
2.3 CÁC TÁC ĐỘNG ĐẾN CÔNG TÁC BẢO TỒN.....	28
CHƯƠNG 3	30
CÁC KHUYNH HƯỚNG VÀ TRÀO LƯU TRONG BẢO TỒN DI SẢN KIẾN TRÚC	30
3.1 SỰ KHÔI PHỤC MANG TÍNH LÃNG MẠN	30
3.2 PHƯƠNG PHÁP GIẢI QUYẾT TRUYỀN THỐNG	32
3.3 PHONG TRÀO BẢO TỒN	35
3.4 LUẬN THUYẾT BẢO TỒN HIỆN ĐẠI	36
CHƯƠNG 4	41
THỰC TRẠNG CÔNG TÁC BẢO TỒN Ở VIỆT NAM	41

4.1 NHỮNG LOẠI HÌNH DI TÍCH KIẾN TRÚC.....	41
4.1.1 Kiến trúc dân dụng.....	41
4.1.2 Kiến trúc tôn giáo tín ngưỡng.....	42
4.1.3 Kiến trúc quân sự.....	42
4.1.4 Các loại công trình khác	44
4.2 NHỮNG LOẠI VẬT LIỆU TRUYỀN THỐNG.....	45
4.2.1 Nhóm vật liệu làm tường bao che hoặc phân chia không gian.....	45
4.2.2 Nhóm vật liệu dùng để xây dựng bộ khung chịu lực và cấu tạo để đỡ tấm lợp	48
4.2.3 Nhóm vật liệu lát nền, trang trí hoặc phụ trợ.....	49
4.2.4 Nhóm vật liệu lợp	50
4.2.5 Nhóm vật liệu kết dính	51
4.3 DI SẢN THỂ GIỚI TẠI VIỆT NAM.....	51
4.3.1 Di sản văn hóa vật thể.....	51
4.3.2 Di sản văn hóa phi vật thể.....	53
4.4 CÔNG TÁC BẢO TỒN Ở VIỆT NAM	56
4.4.1 Công tác bảo tồn trong thời kỳ Phong Kiến	56
4.4.2 Công tác bảo tồn trong thời kỳ Pháp thuộc	57
4.4.3 Công tác bảo tồn trong giai đoạn 1945 - 1975	59
4.4.4 Công tác bảo tồn trong giai đoạn 1975 - nay.....	60
4.5 NHỮNG KHÓ KHĂN TRONG CÔNG TÁC BẢO TỒN DI TÍCH KIẾN TRÚC HIỆN NAY.....	61
4.5.1 Khó khăn khách quan	61
4.5.2 Những khó khăn chủ quan.....	62
CHƯƠNG 5.....	65
CÁC GIẢI PHÁP TRONG CÔNG TÁC BẢO TỒN DI SẢN KIẾN TRÚC.....	65
5.1 NHỮNG ĐIỂM CHUNG TRONG BẢO TỒN CÔNG TRÌNH	65
5.1.1 Những cơ sở lý luận.....	65
5.1.2 Các hình thức tu bổ.....	66
5.1.3 Quy trình thực hiện.....	67
5.1.4 Công tác khảo sát.....	69
5.2 TU BỒ CÔNG TRÌNH BẰNG GỖ	73
5.2.1 Đặc điểm của gỗ và công trình bằng gỗ	73
5.2.2 Những nguyên nhân dẫn đến sự hư hỏng công trình bằng gỗ.....	74
5.2.3 Phương thức sửa chữa và thay thế cấu kiện	76
5.3 TU BỒ CÔNG TRÌNH BẰNG GẠCH ĐÁ.....	80
5.3.1 Đặc điểm của vật liệu và công trình	80
5.3.2 Những nguyên nhân dẫn đến hư hỏng.....	82
5.3.3 Phương pháp can thiệp	82
5.3.4 Những công trình dạng phế tích	86
CHƯƠNG 6.....	88
BẢO TỒN DI SẢN KIẾN TRÚC TRONG KHÔNG GIAN ĐÔ THỊ HIỆN ĐẠI	88
6.1 DI SẢN KIẾN TRÚC VÀ CÁC VẤN ĐỀ CỦA ĐÔ THỊ	88
6.1.1 Đô thị hóa.....	88

6.1.2 Toàn cầu hóa.....	91
6.1.3 Sự bùng nổ khoa học và công nghệ.....	92
6.1.4 Sự bùng nổ dân số.....	94
6.1.5 Các vấn đề kinh tế đô thị.....	97
6.2 NHẬN DIỆN CÁC GIÁ TRỊ DI SẢN ĐÔ THỊ.....	98
6.2.1 Di sản đô thị.....	98
6.2.2 Thiết kế, bảo tồn, tôn tạo di sản đô thị.....	100
6.3 LÀM SỐNG LẠI CÁC KHU VỰC LỊCH SỬ.....	100
6.3.1 Bảo tồn di sản đô thị ở Singapore.....	100
6.3.2 Bảo tồn di sản đô thị ở phố cổ Hà Nội.....	105
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	110

DANH MỤC HÌNH

Hình	Tên hình	Trang
1.1	Di tích lịch sử tại Việt Nam và trên thế giới	1
1.2	Di tích khảo cổ tại Việt Nam và trên Thế giới	2
1.3	Di tích kiến trúc trên Thế giới	3
1.4	Di tích nghệ thuật trên Thế giới	3
1.5	Logo của UNESCO và Biểu tượng Di sản Thế giới	4
1.6	Biểu đồ thống kê số lượng di sản thế giới của một số Quốc gia	5
1.7	Di sản văn hóa thế giới	6
1.8	Di sản thiên nhiên thế giới	6
1.9	Di sản hỗn hợp tại Việt Nam và trên Thế giới	7
1.10	Công tác bảo tồn tại Việt Nam và trên Thế giới	9
1.11	Công tác trùng tu Đền Angkor Wat và lăng Tajmahan	10
1.12	Các phương pháp gia cố công trình bằng đá tại Châu Âu	10
1.13	Công tác tái định vị tại Đền Parthenon Hy Lạp	11
1.14	Công tác bảo tồn di tích tại Phố cổ Hội An	12
1.15	Bảo tồn di sản kiến trúc làng cổ Long Xuyên, Cần Thơ	13
1.16	Phố cổ Kawagoe Nhật Bản	14
1.17	Tháp bà Ponagar-Nha Trang với c.t trang trí sử dụng “bản tương tự”	16
1.18	Sơ đồ khoanh vùng bảo vệ khu phố cổ Hội An	18
2.1	Nhiệt độ ảnh hưởng tới di tích tượng Memmon tại Ai Cập	20
2.2	Sương mù ảnh hưởng lên lăng Taj Mahal-Ấn Độ	21
2.3	Lụt năm 1999 tại Hội An	22
2.4	Nhà thờ Tân Định tại Thành Phố Hồ Chí Minh	22
2.5	Cây cổ thụ gây nguy hại tới Đền Angkor Wat	23
2.6	Thành phố Pompeii tại Italia bị phá hủy do núi lửa phun trào	24
2.7	Biến đổi khí hậu gây nên tác hại trầm trọng cho di sản kiến trúc	25
2.8	Tượng Phật tại Afganixtan bị Taliban phá hủy	26
2.9	Di tích tại Hà Nội bị xâm lấn	27
2.10	Thiết bị định vị chi tiết – Dự án trùng tu Đền Parthenon Hy Lạp	28
3.1	Bellori (trái) và Winckelman (phải)	30
3.2	Viollet le Duc và chi tiết cải tạo nhà thờ Notre-Dame Paris	31
3.3	Trùng tu mái ngói ở kinh thành Huế	32
3.4	Đền Pathenon, Hy Lạp	33
3.5	Nhà thờ Berlin-CHLB Đức	34
3.6	Thánh địa Mỹ Sơn-Quảng Nam-Việt Nam	34
3.7	Cụm di tích Abu Simbel, Ai Cập	37
3.8	Tòa nhà Quốc hội Đức – Berlin KTS Sir Norman Foster	37
3.9	Thành phố nhỏ Hameln, Đức	38
3.10	John Ruskin	39
4.1	Kiến trúc dân dụng tại Việt Nam	42
4.2	Nhà thờ đá Phát Diệm-Ninh Bình	43
4.3	Thành cổ Quảng Trị	44
4.4	Cầu Long Biên-Hà Nội	45

4.5	Tường trình của người Hà Nhì	46
4.6	Nhà thờ đá Tam Đảo	47
4.7	Gạch Đại Việt Quốc Quân Thành Chuyên	48
4.8	Gỗ được sử dụng trong việc trùng tu di tích	49
4.9	Mặt cắt bố trí ngôi tại lăng Minh Mạng-Huế	50
4.10	Di sản thiên nhiên thế giới tại Việt Nam	51
4.11	Một số Di sản văn hóa thế giới tại Việt Nam	52
4.12	Di sản Thế giới hỗn hợp tại Việt Nam	53
4.13	Một số Di sản văn hóa phi vật thể được công nhận tại Việt Nam	55
4.14	Chùa Một Cột-Hà Nội	57
4.15	Henri Parmentier và công cuộc khai quật Mỹ Sơn	58
4.16	Dự án trùng tu Văn Miếu Quốc Tử Giám	61
4.17	Di tích Chùa Trăm gian-Hà Nội trước và sau khi bị xâm phạm	62
4.18	Tranh khắc gỗ bị thay thế bằng hiện vật sơn thếp theo công nghệ mới	63
5.1	Công tác bảo tồn đình Chu Quyển-Hà Tây	67
5.2	Quy trình thực hiện một dự án bảo tồn	68
5.3	Quy trình thực hiện công tác khảo sát	70
5.4	Khảo sát thân cột đình Chu Quyển	71
5.5	Khảo sát nền đất đình Chu Quyển	72
5.6	Chân cột gỗ bị đục ruỗng tại đình Chu Quyển	74
5.7	Công trình bằng gỗ bị xuống cấp theo thời gian	75
5.8	Phương pháp nối chân cột	77
5.9	Phương pháp xử lý cột tiêu tâm	78
5.10	Thay thế cấu kiện công trình gỗ	79
5.11	Phế tích ở thánh địa Mỹ Sơn	81
5.12	Xử lý mốc ở di tích Ô Quan Chưởng-Hà Nội	83
5.13	Gia cố tường gạch tại Thánh địa Mỹ Sơn	83
5.14	Xử lý cấu kiện tại Angkor Wat-Cambodia	84
5.15	Thí nghiệm thay thế cấu kiện gạch tại cụm tháp G Thánh địa Mỹ Sơn	85
5.16	Dựng nhà bao che tại cụm tháp H Thánh địa Mỹ Sơn	87
6.1	Tỉ lệ đô thị hóa ở Đông Nam Á, và tỉ lệ ở Việt Nam qua các năm	88
6.2	Đô thị hóa theo chiều ngang gây ra nhiều hệ lụy trong đô thị	89
6.3	Giải pháp bảo tồn không gian đô thị giữa mới và cũ của Singapore	90
6.4	Bảo tồn di sản đô thị trong tiến trình đô thị hóa theo chiều sâu	91
6.5	Công nghệ và máy móc có thể mô phỏng những dạng công trình vượt khỏi sự kì vọng của con người	92
6.6	Công nghệ xây dựng tiên bộ chống mặt	93
6.7	Trung Quốc tái hiện giá trị của văn minh châu Âu ở chính thành phố của họ	93
6.8	Thị trấn phong cách cổ châu Âu ở Bà Nà Hills, Đà Nẵng, Việt Nam	94
6.9	Sự gia tăng dân số ở Việt Nam qua các năm	95
6.10	Hệ lụy tới hạ tầng do dân số đông	96
6.11	Dân số đông gây thách thức tới sự tồn tại của di sản trong đô thị	96
6.12	Di sản trở thành nguồn lợi cho kinh tế đô thị ở Hội An	97
6.13	Hoạt động lễ hội – linh hồn của di sản đô thị ở Hà Nội	99

6.14	Sự quản lý chặt chẽ giữa không gian cũ và mới ở Singapore	101
6.15	Tái thiết hoạt động ở các phố người Hoa, Singapore	103
6.16	Bảo tồn và phát triển nhà hát Lai Chun Yan, Singapore	104
6.17	Phạm vi phố cổ Hà Nội	105
6.18	Giá trị nhà cổ qua mặt cắt nhà số 51 Hàng Bạc, Hà Nội	106
6.19	Giá trị di sản đô thị trong từng tuyến phố ở Hà Nội	107
6.20	Những tuyến phố nhỏ ở Hà Nội được thực hiện các chính sách bảo tồn	108